

Studeren met Dyslexie

Informatiemap voor Docenten en Studiebegeleiders

DYSLEXIE

**IS DAT NIET ZOIETS
ALS GEEN LETTERS IN
JE SOEP LUSTEN**

belgie@loesje.org
www.loesje.org/belgie

Loesje

*“Hij is ontzettend stom
hij is gewoon oerdom
hij spant zich niet in
hij heeft gewoon geen zin.”*

*Dat werd allemaal over mij gezegd
en soms dacht ik: het is echt
misschien ben ik wel lui en dom
of gewoon ontzettend stom?*

*Want al doe ik enorm mijn best,
dan nog lees ik mast als mest
bomen worden bommen
en komen zijn kommen*

*In mijn hoofd worden woorden een enorme soep
en als ik moet schrijven is het een echte troep.
gelukkig heeft men nu ontdekt
waar het kraantje lekt.*

*Hier ergens in mijn brein
is er iets niet zoals het moet zijn
de automatisatie van het woord
werkt niet zoals het hoort.*

*Ik heb een handicap die je van buiten niet ziet
maar lui of dom ben ik niet
ik heb dyslexie
maar hoe je dat schrijft weet ik nie.”¹*

¹ Bron: Maarten Werelds, 12 jaar – gedicht opgetekend door zijn moeder
Cartoon: <http://gemusonderwijskunde.blogspot.nl/2009/11/germa-artikel-dyslexie.html>

INHOUD

1. Dyslexie	5
1.1 Oorzaken	6
1.2 Feiten	6
1.3 Misverstanden	6
1.4 Gevolgen	7
1.5 Mogelijke bijkomende kenmerken	7
1.6 Sociaal-emotionele aspecten van dyslexie	8
1.7 Kwaliteiten van studenten met dyslexie	8
1.8 Onderwijsvoorzieningen	8
1.9 Digitale ondersteuning	9
1.10 Dyslexie en prestatiebeurs	9
2. De taaltoets is niet het einde	10
2.1 Rechtsgeldigheid	10
2.2 Alternatieven	10
3. Studietips	11
3.1 Lezend opnemen van informatie	11
3.2 Notities en schrijfp opdrachten	12
3.3 Het plannen en organiseren van studieactiviteiten	13
3.4 Concentratieproblemen	13
3.5 Toetsen	14
3.6 Faalangst	14
4. Leesstrategieën	15
4.1 Een studietekst begrijpen	15
4.2 De tekststructuur verhelderen	15
Bijlage: Digitale hulpmiddelen	16
A. Voorleesprogramma's	16
• Kurzweil 3000	16
• L2s	16
• ClaroRead	17
• Deskbot	17
• Fluency leeshulp	17
• TextAloud	18
• Sprint(plus)	18

• ReadingPen	18
• Engelse PDF-documenten: Adobe	19
B. Van Spraak naar Tekst	19
• Dragon Naturally Speaking Preferred	19
C. Structureren (Mindmapping)	19
• Spark-Space	19
• Inspiration	19
D. Overhoren	20
• Teach 2000	20

1. Dyslexie

De Stichting Dyslexie Nederland omschrijft dyslexie als ‘een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren en het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of het spellen op woordniveau’.

Met *hardnekkig* wordt bedoeld dat het probleem in het aanleren en toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau blijft bestaan, ook na remediërende instructie en oefening. Het lezen en schrijven komen uiteindelijk wel op een aanvaardbaar niveau, maar zullen altijd extra aandacht, tijd en energie blijven vragen.

Dyslexie is de meest voorkomende onzichtbare functiebeperking onder studenten.

“Ik heb er dertig jaar over gedaan om het te ontdekken. Ik kon mijn dyslexie zodanig compenseren dat niemand het eerder opgemerkt heeft. Vaak gebruikte ik trucjes zonder het zelf te weten. Deze trucjes heb ik pas ontdekt door er later bij stil te staan en op zoek te gaan naar de momenten waarop ik mijn dyslexie compenseer. Hoewel ik hoogbegaafd ben, heb ik toch dertig jaar het gevoel gehad dom te zijn. In sommige situaties krijg ik nog steeds dat gevoel. Bijvoorbeeld tijdens een quiz, gesprekken met mensen die voor mij moeilijke woorden gebruiken, onthouden en oproepen van losse feiten en namen

“Als ik moe ben, verwissel ik veel meer letters dan wanneer ik uitgerust ben. Wanneer ik onvoorbereid iets moet voorlezen, lees ik fouten, gewoon wegens stress en schrik om fouten te lezen. Wanneer ik in stilte kan lezen, zet ik de fouten die ik lees zo snel recht dat ik soms haast niet merk dat ik het woord de eerste keer fout las.

Ik heb het gevoel dat ik sneller kan denken dan mijn ogen kunnen lezen. Daarom denk ik bij het lezen van een tekst dat een bepaald woord zal komen. Als een woord toevallig ongeveer dezelfde lengte heeft en misschien ook gedeeltelijk uit dezelfde letters bestaat, dan lees ik inderdaad wat ik denk dat er zou staan.

Wanneer ik een tekst lees, ben ik ondertussen in mijn hoofd een film aan het maken om de inhoud van de tekst te begrijpen en te onthouden. Woorden die ik niet in mijn film kan verwerken, uitbeelden, lees ik ofwel niet ofwel vaak fout. Een lidwoord verandert niets aan de betekenis van mijn film. Daarom lees ik dit woord vaak niet of vaak fout. Of ik nu “de huis” of “het huis” lees, maakt voor het begrip van de tekst niets uit.

Moeilijke namen van personen of plaatsen lees ik meestal niet juist. De volgende keer wanneer ik die naam tegenkom, lees ik vaak wat ik zelf van dat woord gemaakt heb.²

² Bron: De Becker, B (2008). *Dyslectisch... en dan?* Antwerpen-Apeldoorn, Garant-Uitgevers

1.1 Oorzaken

De meeste wetenschappers zijn het er tegenwoordig over eens dat dyslexie veroorzaakt wordt door een kleine afwijking in het natuurlijke taalsysteem in de hersenen (in de linker hersenhelft). Deze afwijking zorgt ervoor dat het moeilijker is om koppelingen te maken tussen klanken en letters.

Als je leest, lijkt het of de ogen al het werk doen: je ziet een woord en je weet direct wat het betekent. In werkelijkheid is het echter zo dat de ogen slechts een soort code zien en dat deze code eerst ontcijferd moet worden voordat je de juiste betekenis erbij vindt.

Voor het ontcijferen van de code hebben we in de hersenen een systeem – het zogenaamde fonologische systeem) dat klanken uit de gesproken taal verwerkt. Het is vooral dat systeem dat een essentiële rol speelt bij het (leren) lezen en spellen.

1.2 Feiten

- Dyslexie heeft een sterke erfelijke basis: tussen de 23% en 65% van de kinderen van dyslectische ouders is dyslectisch. Ongeveer 40% van de broertjes en zusjes van dyslectici is ook dyslectisch. De kans dat een dyslectisch kind een dyslectische ouder heeft is ongeveer 60%.
- In het Hoger Onderwijs is ongeveer 2,5 % van de studenten dyslectisch, d.w.z. tussen de 18.000 en 24.000 studenten in Nederland.
- Dyslexie is niet gebonden aan intelligentie.

1.3 Misverstanden

Dyslexie gaat vanzelf over als je ouder wordt

Helaas zijn er veel volwassenen die het tegendeel bewijzen. Iets in de aanleg maakt dat dyslectici moeite hebben met het leren lezen en spellen, ook wanneer zij net zoveel onderwijs krijgen als anderen. Gespecialiseerde hulp is dan ook noodzakelijk.

Dyslexie gaat over als je maar veel oefent

Veel oefening en leeservaring is een noodzakelijke voorwaarde om de lees- en spellingvaardigheid op een functioneel niveau te krijgen. Dat geldt voor normale lezers en ook voor dyslectici. Veel oefening blijkt echter niet een voldoende voorwaarde. Onderzoek heeft aangetoond dat het er vooral om gaat hoe de oefentijd wordt benut.

Je kunt aan het soort spelfouten zien of iemand dyslectisch is

Het zou mooi zijn als je aan het type fouten zou kunnen zien of iemand dyslectisch is. Uitgebreid diagnostisch onderzoek zou dan misschien niet nodig zijn. Helaas blijkt ook dit een misverstand. Uit onderzoek blijkt dat dyslectici dezelfde fouten maken als niet-dyslectici. Het enige verschil is dat dyslectici veel meer fouten maken.

Dyslexie is een gave

Het idee dat dyslexie een gave zou zijn, is vooral gevoed door het boek *De gave van dyslexie* van Davis. Natuurlijk is het een aantrekkelijke gedachte dat veel genieën hun succes te danken hebben aan dyslexie. De realiteit is echter dat de ervaring van heel veel mensen met dyslexie anders is.

Of je succesvol bent is gelukkig niet alleen afhankelijk van je lees- en spellingvaardigheid en dyslexie zegt niets over je acteervermogen, lenigheid, intelligentie, muzikaliteit en creativiteit. Er zijn dus genoeg acteurs, topsporters, wetenschappers, musici en schrijvers die dyslectisch zijn. Dit neemt niet weg dat er ook veel mensen zijn die als gevolg van hun dyslexie hun idealen niet volledig hebben kunnen verwezenlijken. Deze mensen verdienen het dat hun belemmering serieus genomen wordt.

1.4 Gevolgen

Bij de volgende taken kunnen studenten met dyslexie belemmeringen ondervinden:

- het lezen van veel boeken en studieteksten in een (te) kort tijdsbestek;
- het correct lezen en schrijven van (studie)teksten in het Nederlands en in een vreemde taal;
- het snel en accuraat spellen bij functioneel schrijven (bij alle vakken);
- het maken van verslagen en werkstukken;
- het maken van notities tijdens hoorcolleges: luisteren en (snel) schrijven tegelijk;
- het zelf moeten structureren van college-inhouden zonder dat er een duidelijk overzicht of hand-out verkregen wordt;
- het maken van tentamens met een onduidelijke lay-out (vaak te klein lettertype);
- het afleggen van toetsen bestaande uit meerkeuzevragen, stellingen, open vragen of openboekvragen (voor iedere student verschillend).

1.5 Mogelijke bijkomende kenmerken

- concentratieproblemen bij specifieke taken, met name bij lezen en schrijven;
- snel afgeleid zijn;
- moeilijkheden bij het combineren van taken;
- moeite met uit het hoofd leren van losse feiten als jaartallen, telefoonnummers en namen;
- problemen met tijd: afspraken worden vergeten of men komt op het verkeerde tijdstip of de verkeerde dag;
- problemen met plannen en organiseren;
- moeite met presteren onder tijdsdruk;
- problemen met auditieve waarneming, onder andere klankbeeldvorming;
- problemen met visuele waarneming tijdens het lezen of schrijven;
- goede en slechte dagen: de ene dag gaat alles naar wens, de andere dag wil het maar niet lukken zonder dat daar een aanwijsbare reden voor is.

Niet al deze problemen doen zich bij een individuele student (in gelijke mate) voor. Er is bij dyslexie altijd sprake van een individugebonden profiel.

1.6 Sociaal-emotionele aspecten van dyslexie

Sociaal-emotionele problemen gaan vaak samen met dyslexie, maar zijn hier geen kenmerk van. Het gaat om problemen als faalangst, gebrek aan zelfvertrouwen, geen vertrouwen in je eigen mogelijkheden en je schamen voor dyslexie. Lang niet elke dyslectische student herkent deze problemen en elke student gaat er anders mee om. Bovendien heeft iedereen andere ervaringen opgedaan in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Er is een aantal factoren dat de kans op sociaal-emotionele problemen verkleint: vroegtijdige erkenning van dyslexie, steun en begrip van ouders en van docenten.

1.7 Kwaliteiten van studenten met dyslexie

Studenten met dyslexie laten vaak de volgende sterke kanten zien:

- een creatieve, visuele of logische denkwijze;
- gemakkelijk verbanden kunnen leggen met andere vakonderdelen;
- toepassen van kennis (het zijn geen verzamelaars van basiskennis);
- inzicht in het doel van de stof;

1.8 Onderwijsvoorzieningen

Het dyslexiebeleid van Inholland is beschreven in het Protocol Dyslexie.

<https://insite.inholland.nl/Educatie/Voorzieningen/Studentendecanen/Documents/Protocol%20Dyslexie%20Inholland.pdf>

Studenten die tijdens hun studie bij Inholland gebruik willen maken van een of meerdere in het Protocol beschreven voorzieningen, moeten hiervoor een schriftelijke aanvraag indienen bij de examencommissie van hun opleiding, met daarbij het advies van de studentendecaan. Dit advies stelt de studentendecaan op aan de hand van het bij hem overgelegde dyslexierapport met bijbehorende dyslexieverklaring³ en betreft bijvoorbeeld⁴:

- verlengde toetstijd (20% extra tijd met een minimum van een half uur);
- toetsopgaven in vergroot of aangepast⁵ lettertype;
- gebruik van een laptop tijdens een schriftelijke toets met open vragen;
- het niet of minder meewegen van spelfouten bij schriftelijke toetsen, tenzij spelling en grammatica het expliciete beoordelingscriterium vormen.

³ De dyslexieverklaring moet zijn afgegeven door een orthopedagoog of psycholoog met BIG-bekwaamheidsregistratie in de psychodiagnostiek: zie Protocol Dyslexie, pagina 8.

⁴ Voor een volledig overzicht: zie Protocol Dyslexie, pagina 8 e.v.

⁵ Zoals het bij Inholland beschikbare lettertype OpenDyslexic .

1.9 Digitale ondersteuning⁶

Er bestaan nogal wat digitale hulpmiddelen die kunnen helpen bij het verkleinen van belemmeringen op het gebied van lezen, schrijven en structureren. Ze zijn onder te verdelen in de volgende categorieën:

- voorleessoftware: getypte tekst op de computer laten voorlezen (o.a. Kurzweil 3000, L2s);
- spraakherkenning: teksten inspreken op de computer in plaats van ze zelf te moeten intypen (o.a. Dragon Naturally Speaking);
- mindmapping: structureren en ideeën verzamelen (o.a. Inspiration, gratis toegankelijk vanuit Insite).

Voor studieactiviteiten op school is bij Inholland de netwerkversie van het programma Kurzweil 3000 beschikbaar. Om toegang te verkrijgen tot deze applicatie moet de student met het advies van de studentendecaan bij het Servicepunt op locatie een Kurzweil-account aanvragen.

1.10 Dyslexie en prestatiebeurs

Een student die in de loop van de studie vertraging oploopt die het directe gevolg is van dyslexie kan, met het advies van een studentendecaan, eenmalig een verzoek indienen bij DUO voor verlenging van de prestatiebeurs met maximaal twaalf maanden. Een veelvoorkomend misverstand hierover is dat dyslectische studenten automatisch recht zouden hebben op een extra jaar prestatiebeurs. Dit is absoluut niet het geval: als er geen aantoonbaar verband is tussen de opgelopen studievertraging en dyslexie, dan kan de studentendecaan een dergelijk verzoek niet ondersteunen. Het is dus belangrijk bij (dreigende) studievertraging studenten te adviseren zo snel mogelijk een afspraak te maken met een studentendecaan.

⁶ Voor een uitgebreide toelichting zie bijlage compenserende software pagina e.v.

2. De taaltoets is niet het einde⁷

Om de taalvaardigheid van nieuwe studenten te verbeteren, voeren steeds meer opleidingen in navolging van de PABO een instaptoets Nederlands in. Veel, met name, dyslectische studenten hebben moeite met deze toets, wat hen een bindend studieadvies kan opleveren aan het einde van hun propedeuse. Veel van deze toetsen zijn echter niet rechtsgeldig en leveren studenten dus onnodige problemen op.

Op welke manier kunnen deze studenten rechtsgeldig getoetst worden en kan worden voorkomen dat hun instaptoets gelijk het einde van hun opleiding betekent?

2.1 Rechtsgeldigheid

De instaptoets is niet rechtsgeldig als hij is niet opgenomen in het onderwijsprogramma en de OER. Als de toets niet opgenomen is, betekent dit dat er geen onderwijs voor gegeven wordt en er geen studielast aan verbonden is. Studenten hoeven dus geen studietijd te steken in de voorbereiding van deze toets. Als zij de toets zonder goed gevolg afleggen, kan dit daarom geen grond zijn voor een bindend studieadvies waaraan een afwijzing wordt verbonden. Opleidingen die de instaptoets *wel* in de OER hebben omschreven en hieraan een bepaalde studielast hebben verbonden, kunnen de toetsresultaten wel meenemen in de beslissing tot een negatief bindend studieadvies. Dit gebeurt bijvoorbeeld op de PABO waar studenten studietijd en onderwijs krijgen om zich voor te bereiden op de toets.

2.2 Alternatieven

De Wet Gelijke Behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (WGB h/cz) zorgt er echter voor dat voor bijvoorbeeld studenten met dyslexie een alternatief gezocht moet worden als de taaltoets voor hen een onoverkomelijke drempel vormt in hun studie.

Hieronder staat een korte beschrijving van mogelijke alternatieven voor studenten voor wie de taaltoets een onoverkomelijk probleem is:

- De student maakt een verslag, een brief of een andere tekst die representatief is voor de eisen die de opleiding stelt. Van tevoren is duidelijk aangegeven aan welke eisen deze tekst moet voldoen.
- De student maakt een tekst waarin hij uitlegt hoe hij aan de eisen van schriftelijke taalvaardigheid van de opleiding of studie kan voldoen met gebruikmaking van hulpmiddelen en hulp van anderen.
In beide gevallen moet de student gebruik kunnen maken van de hulpmiddelen, die hij ook bij het schrijven van teksten buiten toetssituaties gebruikt, zoals een pc met spellingcorrectie, voorlees- of spraakherkenningsoftware.

⁷ Bron: *Anders/om, oktober 2009, expertisecentrum handicap + studie*

3. Studietips⁸

Studenten met dyslexie hebben al een lange weg van hard werken achter de rug. Op het middelbaar, hoger beroepsonderwijs of universitair onderwijs wordt er steeds meer zelfstandigheid geveerd, wat tevens inhoudt het schriftelijk verwerken van informatie (aantekeningen maken, literatuur doornemen). Dit is niet de sterkste kant van dyslectische studenten. Hieronder volgt een overzicht van een aantal veelvuldig voorkomende studieproblemen voor dyslectische studenten, met mogelijke oplossingen.

3.1 Lezend opnemen van informatie

In de groep even iets door moeten lezen en dit niet snel genoeg voor elkaar krijgen.

Oplossingen:

- vooraf tekstinformatie vragen
- verzoeken om grote lijnen uit de tekst mondeling toe te lichten
- scannend lezen: kopjes, vetgedrukt, eerste en laatste twee zinnen van iedere alinea of tekstblok
- extra leestijd

Niet door de opgegeven literatuur heenkomen.

Oplossingen:

- voorspellend lezen: voorkennis activeren; wat weet ik al?
- titelpagina, achterkant, inhoud en inleiding lezen. Aan de hand hiervan kritisch en creatief denkvermogen in werking zetten. Wat zal beschreven gaan worden? Welke vragen wil ik beantwoord zien?
- van tevoren lezen van de conclusie en samenvattingen aan het eind van een hoofdstuk en bepalen wat al wel en wat niet begrepen wordt. Bepalen welke stukken extra aandacht nodig hebben.

De hoofdlijnen niet kunnen onderscheiden in een tekst.

Oplossingen:

- hardop vertellen aan jezelf of aan een ander wat al wel begrepen is uit een stuk
- een schema maken en hardop verwoorden

Tekst al meerdere malen gelezen hebben en de essentie niet kunnen ontdekken.

Oplossingen :

- bijwijzen (aandacht richten)

⁸ *Ontleend aan:* Hofmeester, N. (2001). Studeren met dyslexie. Informatie, praktische aanpak, noodzakelijke ontwikkelingen. Amsterdam: Ewout Schikker, Drukkerij Terts

- zin of woord onderstrepen dat niet begrepen is: afvragen of het goed gelezen is, of de betekenis enigszins bekend is, of de zin relevant is voor de rest van het stuk. Wanneer dit laatste het geval is: woord opzoeken in een woordenboek, uitleg vragen, hardop verwoorden van wat bedoeld zou kunnen worden

3.2 Notities en schrijfoopdrachten

Aantekeningen maken bij hoorcolleges is lastig of onmogelijk.

Ooplossingen:

- luisteren en opnemen
- luisteren en aantekeningen van medestudent kopiëren
- vooraf een kopie van de sheets of de aantekeningen van de docent vragen en hierop meeschrijven
- luisteren en tekenen wat je hoort (mindmapping)

Problemen met het op papier krijgen van de ideeën.

Ooplossing :

- het formuleringsproces en schrijfproces van elkaar scheiden: hardop formuleren van de belangrijkste punten en dit opnemen. Dit is de grote lijn (inhoudsopgave of alinea-indeling). Vervolgens hardop formuleren wat over de steekwoorden te vertellen is en dit eveneens opnemen. De zinnen goed naluisteren: lopen ze goed? Zijn ze te begrijpen? Kan het duidelijker of kan er meer over gezegd worden? Dit kan vervolgens op papier gezet worden (of ingesproken met behulp van het spraakherkenningprogramma).

Opdracht verschillende keren hebben teruggekregen en niet weten wat er nog veranderd moet worden.

Ooplossingen :

- achterhalen wat de reden is: duidelijker feedback vragen op het verslag.
- Bij spellingprobleem: spellingcorrector gebruiken en na enige dagen zelf de tekst nogmaals teruglezen.
- Mensen in de omgeving inschakelen die (tegen een wederdienst) kunnen corrigeren.
- Bij te compacte of te breedspakige formulering: de tekst opnieuw formuleren door hem eerst in te spreken

Informatie verzameld hebben, maar niet weten waar te beginnen met schrijven.

Ooplossing :

- Starten vanuit de eindconclusie en samenvatting. Vervolgens de resultaten en uitkomsten van het onderzoek bepalen die bijdragen aan de conclusie. Vervolgens het onderzoek beschrijven: hoe is het aangepakt en hoe is het verlopen. De vraagstelling verwoorden en als laatste de inleiding maken.

3.3 Het plannen en organiseren van studieactiviteiten

Afspraken vergeten en op verkeerd tijdstip of op verkeerde dag komen

Oplossingen :

- grote, overzichtelijke agenda gebruiken
- tijdsaanduidingen van dag tot dag en van uur tot uur
- weekoverzicht
- afspraken daadwerkelijk opschrijven

Gevoel achter de feiten aan te lopen, geleefd te worden

Oplossingen :

- realistisch en ruim plannen
- inschatten hoeveel bladzijden per uur van een bepaald boek gelezen kunnen worden en plan de benodigde uren
- wanneer het aantal vakken in een bepaalde periode op deze manier te veel wordt, vooraf vakken laten vallen en bewust studievertraging plannen (beter de helft goed, dan alles half)

Niet stap voor stap kunnen plannen

Oplossingen :

- tijd uittrekken om te plannen
- inventariseren van de studie-opdrachten, maar ook andere noodzakelijke bezigheden (boodschappen, eten, koken, uitgaan, uitslapen) en noteren in de agenda
- aan de planning houden en bijstellen als het niet haalbaar blijkt

3.4 Concentratieproblemen

Snel gestoord worden als er onverwacht iets gebeurt tijdens bijvoorbeeld hoorcolleges.

Oplossingen :

- vragen of de docent het laatst genoemde kort wil herhalen

Helemaal opnieuw moeten beginnen met lezen, bij een storing van buiten af.

Oplossing :

- hardop verwoorden van de laatste informatie en gericht zoeken wat het laatst gelezen is

Niet langer dan 20 minuten rustig kunnen studeren.

Oplossing:

- eigen concentratieboog bepalen en met behulp van een wekker die tijd instellen. Vervolgens de wekker op 5 minuten zetten en 5 minuten pauzeren en iets heel anders doen. Vervolgens weer aan de studie.

Bij een rumoerige groep moeite hebben met het volgen van het college.

Oplossingen:

- bij omgevingslawaaï van buitenaf, verzoeken tot ramen sluiten
- medestudenten verzoeken op te houden met fluisteren en aangeven waarom dat verzoek wordt ingediend

3.5 Toetsen

Vaak onvoldoendes op meerkeuzetoetsen

Oplossing:

- eerst de vraag lezen, niet naar het antwoord kijken en het antwoord formuleren in je hoofd. Vervolgens het antwoord zoeken tussen de keuzemogelijkheden

Vaak onvoldoendes op open vragen

Oplossing:

- Afspreken met de docent dat spelling niet meetelt, bij onduidelijke formulering achteraf een mondelinge toelichting geven
- het antwoord eerst formuleren, voor met het schrijven te beginnen

Door het heen en weer lopen wanneer medestudenten klaar zijn, uit de concentratie raken

Oplossingen :

- aparte toetsruimte aanvragen bij Examencommissie (met advies van studentendecaan)
- werken met oordopjes
- werken met koptelefoon

3.6 Faalangst

Oplossingen

- Vooraf nagaan welke faciliteiten mogelijk zijn (extra tijd, andere manier van toetsen)
- Informatie verzamelen over de manier waarop getoetst gaat worden (open of meerkeuzevragen, veel leesvragen ja of nee, verhouding kennis toepassingsvragen, details of grote lijnen, stof uit boek of uit college)
- toetsvoorbereiding zo realistisch mogelijk plannen
- jezelf leren ontspannen wanneer dat nodig is
- bij goede voorbereiding en veel kennis over de manier van toetsen, zal dit al kunnen helpen bij de onzekerheid. Is dit niet het geval, dan kan een faalangstreductietraining mogelijk uitkomst bieden.

4. Leesstrategieën

4.1 Een studietekst begrijpen

1. Richt je aandacht op de titels en de inhoud:
 - Lees de grote titel: bedenk wat je erover weet. Stel vragen bij de titel: wie, wat, waar, wanneer, hoe, waarom.
 - Blader door de tekst tot het einde en lees de titels van elk hoofdstuk of deel: welk verband is er tussen die titels?
 - Bestudeer de titels en de tekststructuur (inhoud). Zet voorbeelden of tekeningen bij woorden die je niet meteen begrijpt
2. Richt je aandacht op de bijkomende en ondersteunende informatie
 - Bestudeer de illustraties, foto's, tabellen, grafieken. Lees de bijbehorende tekst met veel aandacht. Memoriseer wat je zo leest en ziet. Je zult die gegevens nodig hebben om de tekst te begrijpen.
 - Zoek de voorbeelden en zorg dat je die goed begrijpt.
3. Lees de samenvatting of het besluit. Zorg dat je dat goed begrijpt en studeer dit eerst in.
4. Zoek of er vragen zijn over de tekst. Lees eerst de vragen
5. Lees de rest van de tekst.
 - Lees deel per deel. Hoe moeilijker de tekst, hoe meer je overslaat. Probeer een globaal idee van het tekstgeheel te krijgen. Let vooral op de eerste en laatste zin(nen) van elke paragraaf.
 - Concentreer je op termen die je niet begrijpt. Schrijf die woorden op en vraag uitleg of zoek die uitleg.
 - Herlees het deel als je de woorden eenmaal hebt begrepen.
 - Sta stil bij de inhoud.: wat wil de auteur jou vertellen? Wat is de boodschap?
 - Zoek voorbeelden die je zelf kent. Herken je iets van wat de auteur vertelt?
 - Zie de inhoud als een film of toneel (beeldenken!): "Zie" een docent die de uitleg geeft. Leg de tekst zelf hardop uit. Gebruik tekeningen, pijlen, losse woorden.

4.2 De tekststructuur verhelderen

1. Markeer titels met eenzelfde kleur: hoofdstuktitels, paragraaftitels.
2. Voeg titels toe
3. Verdeel een lange tekst in kortere stukken
4. Kleur de inhoud volgens een systeem: (bijvoorbeeld, maar dit kan ook minder uitgebreid!)
 - Geel: nieuwe begrippen, namen, data
 - Groen: definities van begrippen, uitleg bij begrippen
 - Rood: eigenschappen, kenmerken, antwoorden op de vraag *Hoe?*
 - Oranje: oorzaken
 - Paars: gevolgen
5. Omkader kernbegrippen en samenvattingen

Bijlage: Digitale hulpmiddelen

Dit overzicht biedt slechts een indruk van de mogelijkheden die er zijn en heeft niet de pretentie volledig te zijn, want de ontwikkelingen op dit terrein gaan zeer snel.

De informatie in deze bijlage is ontleend aan:

- Protocol Dyslexie Hoger Onderwijs, Digitale hulpmiddelen, Jaap Hageman, 2005
- Kijkwijzers Masterplan Dyslexie
- Websites van de betreffende softwarweprogramma's

A Voorleesprogramma's

- *Kurzweil 3000*

Kurzweil leest tekst hardop voor als losse woorden, hele zinnen, alinea's, of gewoon tijdens het typen, waardoor je direct hoort wanneer je een typefout maakt. De zin of alinea waar je mee bezig bent, wordt geel gearceerd weergegeven. Binnen dat gele vlak wordt het uitgesproken woord vervolgens groen gearceerd. Deze combinatie van visuele en auditieve ondersteuning zorgt voor maximaal tekstbegrip. De voorleessnelheid kun je zelf bepalen.

Er wordt gebruik gemaakt van natuurlijke menselijke stemmen (Realspeak). Het programma leest alle digitale tekst voor, ongeacht het bestandstype. Gedrukte teksten kunnen met behoud van de lay-out en plaatjes worden ingescand. Digitale boeken (bijv. in het Daisy format) kunnen worden voorgelezen. Hiernaast leest Kurzweil ook de Microsoft encyclopedie Encarta en internetpagina's. Voorlezen kan o.a. in het Nederlands, Engels, Frans, Duits, Italiaans en Spaans. Je kunt daarbij gebruik maken van volledig uitspreekbare vertalende woordenboeken.

Naast de uitgebreide voorleesfuncties biedt het programma speciale hulpmiddelen, zoals markeren en automatisch samenvatten als een tekstdocument, tekstnotities, voetnoten, tekstballonnen, kleef- en gesproken notities of bookmarks. Teksten kunnen worden opgeslagen als MP3-audiobestand.

Meer informatie: www.lexima.nl. Via de website kun je ook een gratis demo aanvragen.

- *L2s*

L2S is een computerprogramma dat vergelijkbare ondersteuning biedt bij het lezen, spreken en schrijven. Het programma wordt als klein hulpprogramma over de gebruikelijke Windows-toepassingen (Office-pakket, Internet Explorer, E-mail, Adobe PDF etc.) heen gezet. L2S kan meelesen tijdens het schrijven. Hierdoor kun je de getypte tekst meteen horen en direct controleren of er een fout is gemaakt. Ook is het mogelijk om woorden te voorspellen tijdens het schrijven. Met behulp van de ingebouwde homofonenlijst kunnen veel voorkomende fouten direct gecorrigeerd worden.

Meer informatie: <http://www.l2s.nl/index.html> Via de website kun je ook een gratis demo aanvragen.

- *ClaroRead*

Ook Claroread kan tekst uitspreken terwijl deze wordt ingetypt, zodat je deze snel en moeiteloos kunt controleren. Je kunt elk gewenst tekstfragment laten voorlezen door het te selecteren en op Afspelen te klikken. ClaroRead is op veel punten vergelijkbaar met Kurzweil, maar heeft wat minder uitgebreide extra functies. Daar staat tegenover dat het een stuk goedkoper is en compatible is met het spraakherkenningprogramma Dragon Naturally Speaking Preferred.

Meer informatie: www.clarosoftware.com Via de website kun je ook een gratis demo aanvragen.

- *Deskbot*

Eenvoudig, maar gratis programma dat uitsluitend in staat is om digitale teksten voor te lezen. De gelezen woorden worden niet gemarkeerd, maar ze worden getoond in het tempo waarin ze voorgelezen worden. Deskbot functioneert binnen Word en Wordpad en werkt alleen samen met MS Agent. Andere digitale teksten worden alleen voorgelezen als men ze selecteert via het klombord.

Standaard leest Deskbot de op het klombord geplaatste tekst voor als je dubbelklikt op de Agent. Je kunt het programma ook zo instellen, dat de tekst automatisch wordt voorgelezen, nadat je die op het klombord hebt gezet. In het *Desktop Options Menu* kun je de taal veranderen, de spraaksnelheid anders instellen, het figuurtje wijzigen, enzovoorts.

De stemkwaliteit is matig. Deskbot is minder geschikt om met studieteksten te werken.

Downloaden: <http://www.bellcraft.com/deskbot/>

- *Fluency leeshulp*

De Leeshulp werkt direct vanuit Internet Explorer (versie 4 of hoger). Je kunt met de muis een woord, een zin of een stuk tekst selecteren, en vervolgens via het contextmenu (onder de rechter muisknop) laten voorlezen. Je kunt kiezen uit een vrouwen- en een mannenstem. Beide zijn helder, en goed verstaanbaar. Tijdens het voorlezen wordt elk woord gemarkeerd, zodat je precies ziet wat er voorgelezen wordt. Dit helpt ook om de koppeling tussen schrift en uitspraak te oefenen.

De tekst kan op verschillende manieren worden voorgelezen: aan één stuk door, of woord-voor-woord (met een korte pauze tussen de woorden), of zelfs lettergreep-voor-lettergreep. Ook kun je de spreeknelheid aanpassen.

Fluency leeshulp leest ook Word-documenten (of andere bestanden) voor. Je kunt namelijk vanuit Microsoft Word een bestand opslaan als HTML, en het vervolgens in Internet Explorer openen.

Meer informatie: <http://www.fluency.nl/index.htm>

- *TextAloud*

TextAloud is een programma waarmee geschreven tekst kan worden omgezet in gesproken tekst. Je download eerst het hoofdprogramma en daarna de Nederlandse spraakmodule.

Wanneer je de spraakmodule hebt geïnstalleerd, start je het programma opnieuw op. Dit herkent de module vanzelf. De uit te spreken tekst kopieer je naar een venster binnen het programma en vervolgens druk je op de spreektoets. Een man of vrouw (afhankelijk van de instelling) spreekt de tekst met een licht Vlaams accent. Dit accent komt door de inbreng van het bedrijf Lernout & Hauspie uit België dat een voortrekkersrol vervuld heeft bij de ontwikkeling van spraak software.

Extra optie: de gesproken tekst is op te slaan als MP3 en zo op een harde schijf te bewaren.

Nadeel: de spreesnelheid is niet aan te passen.

Meer informatie: <http://www.nextup.com/>

- *Sprint (Plus)*

Een goed programma dat in staat is om digitale teksten hardop voor te lezen. Handig daarbij is dat het voorgelezen woord wordt gemarkeerd. Eenvoudige studiehulp is bovendien mogelijk door middel van het markeren van tekstdelen, die vervolgens onder elkaar geplaatst kunnen worden.

Het programma heeft een eenvoudige tekstverwerker aan boord, maar kan ook gebruikt worden in bijv. Word. De woordvoorspelling en homofonenondersteuning zijn van zeer goede kwaliteit. Sprint (Plus) kan goed omgaan met diverse PDF-bestanden (opmaak blijft behouden).

De kwaliteit van de stemmen is goed. De Plus versie spreekt ook Engels en Duits. Deze versie heeft ook een woordvoorspelling.

Meer informatie: <http://www.lexima.nl>

- *ReadingPen*

Een penvormige scanner die vooral geschikt is om losse woorden in het Nederlands en Engels te scannen en te laten voorlezen. De scanner beschikt over een verklarend Nederlands woordenboek en twee vertaalwoordenboeken: Engels-Nederlands en Nederlands-Engels. De ReadingPen wordt vooral ingezet bij 'lastige' woorden, maar is vanwege het trage scantempo ongeschikt voor het lezen van lange teksten.

Meer informatie: <http://www.lexima.nl>

- *Engelse PDF documenten: Adobe*

Vanaf versie 6.01 zit er een standaard voorleesmogelijkheid in ADOBE. Tot nu toe alleen in het Engels. Met Adobe kun je pdf-bestanden laten voorlezen.

Ga naar 'beeld', ga naar 'hardop lezen', ga naar 'pagina'

Snelheid en de stemhoogte zijn aan te passen.

Meer informatie: www.adobe.nl

B. Van Spraak naar Tekst:

- *Dragon Naturally Speaking Preferred*

Dit computerprogramma is in staat gesproken tekst om te zetten in digitale tekst. Het kan het schrijven van teksten in principe volledig vervangen. Vanwege de complexiteit van spraakherkenning zullen altijd herkenningsfouten optreden, die zoveel mogelijk gecorrigeerd dienen te worden. Dit vergt veel van de persoon die met het programma werkt: je moet in staat zijn je gedachten verstaanbaar en in correct taalgebruik weer te geven en je hebt een grote motivatie en veel doorzettingsvermogen nodig. Bij zware spellingproblemen en bij het schrijven van lange teksten (rapporten) kan het programma veel ondersteuning bieden.

Meer informatie <http://www.kanteffspeech.nl/> en <http://www.lexima.nl>

C. Structureren (Mindmapping)

- *Spark-Space*

Dit is een programma om bijvoorbeeld eigen ideeën en teksten schematisch weer te geven. Het programma maakt driedimensionale beelden die gedachten prachtig zichtbaar en concreet maken. Spark-Space zet een woorddiagram (een 'idea-map') automatisch om in een duidelijk tekstdocument. De woorden worden gestructureerd in hoofdstukken en rubrieken. Notities die je bij de afbeelding plaatst, worden in het document als tekst weergegeven.

Toepassingsgebieden: het genereren van ideeën, het samenvatten van informatie, het structureren van schrijfoopdrachten, het reviseren van teksten, cursussen en lessen, het vinden van oplossingen voor problemen.

De aanwezigheid van spraakondersteuning en de Nederlandstalige handleiding en spellingcontrole maken dit programma geschikt voor mensen met lees- en spellingproblemen. Het kost relatief weinig tijd om met dit programma te leren werken.

Meer informatie: www.lexima.nl

- *Inspiration*

Inspiration is een software tool waarmee je digitale concept maps kunt maken. Met lijnen, pijlen, bolletjes, plaatjes en kleuren kunnen begrippen, woorden en relaties grafisch worden weergegeven. Ook kunnen verwijzingen, opmerkingen en links worden toegevoegd. Er is geen voorleesfunctie beschikbaar.

De nieuwste versie van Inspiration is op elke pc binnen INHolland te vinden bij de standaardapplicaties, maar is ook thuis (of waar dan ook) via web login beschikbaar. Handige minihandleidingen (over o.a. brainstormen, complexiteit hanteren, schrijven van teksten) zijn te downloaden via

<https://insite.inholland.nl/Educatie/Voorzieningen/visueellereen/Pages/default.aspx>

Als je niet inlogt via web login en je wilt toch thuis aan de slag met Inspiration, dan kun je gratis een 30-dagen versie downloaden op www.inspiration.com. Nadat de versie is verlopen kun je als student van Inholland een voordelige licentie kopen via www.surfspot.nl.

D. Overhoren

- *Teach 2000*

Dit is een handig hulpmiddel met spraakondersteuning als je veel woorden of omschrijvingen uit je hoofd moet leren. Je kunt het gebruiken om woorden te leren in verschillende talen, maar je kunt het ook gebruiken om definities uit je hoofd te leren. In principe kan dit voor elk vak, ongeacht je studierichting of niveau. Je maakt je eigen woorden- en begrippenlijsten en kunt die bewaren. Door elke lijst een informatieve bestandnaam te geven, bouw je automatisch een hele lijst met vakkennis op.

Je kunt ook ingesproken woorden of teksten toevoegen. Als je een microfoon hebt en een beetje handig bent met de computer, dan is dit een prima extra hulpmiddel.

Voordelen: Gratis hulpmiddel om feiten/kennis in te stampen.

Nadelen : Er is geen controle op wat je invoert! Dus als je iets verkeerd intypt, dan leer je het ook verkeerd. Voor dyslectici is dit een gevaar. Je ziet je eigen fouten niet.

Je kunt het programma downloaden via www.teach2000.nl